ION MĂRII

ALR – DIN ÎNSEMNĂRILE UNUI REDACTOR (VII): DOCUMENTAREA LEXICALĂ TERMINOLOGICĂ ŞI SEMASIOLOGICĂ

1. Precizări:

1. Pentru motivarea prezenței determinantului *lexicală* (sau *lexical)* în sintagmele (denominative) *documentare lexicală* terminologică și semasiologică, *descriere lexicală* terminologică și/sau semasiologică[1], a se vedea Mării 1983, p. 79.

2. Având în vedere că noi[2], spre deosebire de E. Coseriu, numim *lexematică* ceea ce Domnia sa denumește prin sintagma *lexicologia expresiei,* determinantul *terminologică* din sintagmele precitate poate fi substituit cu determinantul *lexematică.*

3. Tot în Mării 1983, p. 79-81, arătăm, în deplin acord cu E. Coseriu[3], că operăm o distincție clară între *semasiologie* și *semantică*; prin termenul *semantică* noi denumim ceea ce Domnia sa înțelege (și denumește) prin sintagma *lexicologia conținutului* sau (cel mai frecvent) prin termenul *lexematică,* iar prin *semasiologie* denumim ceea ce mulți lingviști denumesc prin termenul *semantică,* fapt ce explică, desigur, apariția, în textul comunicării de față (= în terminologia utilizată de alți lingviști), și a determinantului *semantică* în locul determinantului *semasiologică* (utilizat de noi).

2. Documentarea lexicală terminologică şi semasiologică. Spre deosebire de documentarea lexicală onomasiologică, în înfăptuirea căreia (indiferent de tipul sau procedeul de interogare folosit și indiferent de cum au fost, sunt și vor fi denumite în cercetările onomasiologice tradiționale sau moderne cele două planuri = laturi ale semnului lingvistic) se pleacă dinspre planul conținutului

---

[1] Descriere care, evident, este concretizată fie (cartografic) prin *harta lexicală* terminologică și/sau semasiologică, fie (necartografic) prin *MN*-ul terminologic și/sau semasiologic.

[2] Vezi Mării 1983, p. 81.

[3] și (trebuie precizat, acum, cu) K. Baldinger: „Nous distinguons entre *sémasiologie* «science des significations» et *sémantique* «science du contenu du langage» (sens plus général englobant l'onomasiologie et la sémasiologie)" (Baldinger 1964, p. 250, nota 1).

DACOROMANIA serie nouă, II, 1996-1997, Cluj-Napoca, p. 121-131

BDD-A1913 © 1996-1997 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:05:44 UTC)

lingvistic (= al unui conținut lingvistic dat) înspre planul expresiei lingvistice, în realizarea documentării lexicale terminologice și semasiologice se pornește (exact) i n v e r s, (adică) dinspre planul expresiei lingvistice (= al unei date expresii lingvistice) înspre planul conținutului lingvistic, anchetându-se, e x p l i c i t, ambele planuri. Dacă prin documentarea lexicală onomasiologică se urmărește înregistrarea (fonetică a) expresiei lingvistice[4] unice sau multiple (caz de sinonimie reală, funcțională) prin care, în graiurile anchetate, este exprimat (= denumit) un conținut lingvistic[5] dat, prin documentarea lexicală terminologică și semasiologică se urmărește: e x i s t e n ț a (= cunoașterea activă, dar și pasivă[6]) sau n o n e x i s t e n ț a, în graiurile interogate, a unei expresii lingvistice date: f o r m a sa (înregistrată fonetic) și c o n ț i n u t u l său l i n g v i s t i c (= semantic), unic (= monosemie) sau multiplu (= polisemie).

Programarea în textul celor două chestionare (recent editate) ale *Atlasului lingvistic român* și realizarea de Sever Pop și Emil Petrovici și a unei asemenea documentări lexicale constituie o altă importantă inovație a geografiei lingvistice descriptive, inovație care, însă, din păcate, în ALR și NALR a fost identificată (sau, dacă vreți, confundată) cu procedeul interogativ numit *întrebare directă,* sintagmă care, în ALR, cum am mai arătat și până acum, este polisemantică, denumind, pe de o parte, unul dintre procedeele interogative folosite (în exclusivitate sau aproape în exclusivitate în atlasele lingvistice apusene și mai rar, dar nu atât de rar precum se afirmă, în ALR) în realizarea documentării lexicale onomasiologice noncontextuale (= paradigmatice), iar, pe de altă parte, documentarea lexicală terminologică și/sau semasiologică. Așadar, după informația noastră, A L R - u l e s t e p r i m u l d i n t r e a t l a s e l e l i n g v i s t i c e c a r e a p r o g r a m a t ș i r e a l i z a t o d o c u m e n t a r e (= interogare) t e r m i n o l o g i c ă ș i s e m a s i o l o g i c ă. Programând și realizând, inovator, și o astfel de documentare lexicală, ALR-ul devine, firesc, întâiul atlas lingvistic care ne obligă să vorbim, pe de o parte, de o documentare lexicală terminologică și semasiologică e x p l i c i t ă (= programată, interogativă, analitică), iar, pe de altă parte, de o documentare lexicală terminologică și semasiologică i m p l i c i t ă (= neprogramată, neinterogativă, sintetică) realizată prin intermediul documentării lexicale onomasiologice. Recurgem la această (absolut necesară) distincție (sau: hotărnicie), deoarece (și, evident, nu suntem primul

[4] = ‚adică, a *semnificantului, lexemului, termenului, cuvântului* (în accepțiunea curentă) etc.

[5] = ‚adică, un *semnificat, concept, sens* sau o *noțiune* etc. dat(ă).

[6] Pentru distincția (foarte importantă) *cunoaștere* a c t i v ă – *cunoaștere* p a s i v ă a unui fapt de limbă, distincție frecvent întâlnită chiar în răspunsurile spontane ale informatorilor, vezi Grootaers 1976, p. 283 ș.u.

BDD-A1913 © 1996-1997 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:05:44 UTC)

care constată că) documentarea lexicală de tip onomasiologic constituie, implicit, cum vom arăta mai jos (sub **4**), și o foarte bogată și importantă documentare lexicală terminologică și semasiologică.

3. Documentarea lexicală terminologică și/sau semasiologică explicită în ALR și NALR. Având în vedere faptul că în cele 8 (opt) chestionare ale Muzeului Limbii Române întâlnim și întrebări de genul[7]: „[179] Se întrebuințează cuvântul *cercevea?* Care e forma exactă a cuvântului prin partea locului și ce înseamnă?", „[366] E cunoscut cuvântul *faclă?* Ce înseamnă?", „[56] Se întrebuințează cuvântul *cocioabă* și ce înțeles are?", „[63] Ce înțelesuri mai are cuvântul *casă?*", „[22] Ce înțeles are cuvântul *bordeiu?*" etc. etc., putem afirma că documentarea lexicală terminologică și/sau semasiologică programată în cele două chestionare ale ALR a fost preluată din aceste chestionare, căci, trebuie precizat, în alcătuirea (de către Sever Pop) a primului chestionar pentru ALR, chestionar ce cuprindea peste 5000 de întrebări[8], precum și în alcătuirea, prin „spargerea" acestui prim chestionar, a celor două chestionare (: *Chestionarul ALR I* și *Chestionarul ALR II*),s-a ținut seama, mai ales în cazul chestionarului „d e z v o l t a t", și de aceste chestionare (cărora ne gândim ca, într-un viitor apropiat, să le consacrăm o ediție). Prezentă în *chestionarele Muzeului*, iar, apoi, în cele două chestionare ale ALR-ului, documentarea lexicală terminologică și/sau semasiologică este, în mod firesc, prezentă și în *Chestionarul Noului Atlas lingvistic român.* Lecturând, comparativ, aceste chestionare lingvistice românești, constatăm următoarele:

a. În comparație cu documentarea lexicală onomasiologică, documentarea lexicală terminologică și/sau semasiologică este, cantitativ evaluată, foarte redusă; numărul cuvintelor ce urmau să fie anchetate terminologic și/sau semasiologic nu depășește (în *Chestionarul ALR I, Chestionarul ALR II* și *Chestionarul NALR)* cifra de o sută.

b. Cuvintele ce urmau să fie documentate terminologic și/sau semasiologic nu sunt grupate într-un capitol aparte, consacrat special unei astfel de documentări, ci ele sunt distribuite, avându-se în vedere sensul lor de bază (= fundamental), în diversele capitole (sau subcapitole) consacrate documentării lexicale onomasiologice; diferențierea dintre documentarea lexicală onomasiologică și documentarea lexicală terminologică și/sau semasiologică se realizează, în cadrul aceluiași capitol, prin titlu.

c. (În) funcție de anchetarea ambelor sau numai a unuia dintre cele două planuri ale cuvântului, s-au programat și s-au realizat următoarele tipuri de documentare terminologică și/sau semasiologică:

[7] Exemplificăm (acest gen sau tip de întrebare) prin *Chestionarul* II. *Casa,* Sibiu, 1926.

[8] Pentru „istoria" acestui prim chestionar, vezi Todoran 1984, p. 188-190.

BDD-A1913 © 1996-1997 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:05:44 UTC)

1. Documentarea lexicală terminologică + semasiologică. Este, evident, tipul definit de noi mai sus, sub **2,** şi care – atât în ALR, cât şi în NALR – este principalul tip de documentare lexicală terminologică şi/sau semasiologică. Prin programarea şi realizarea unei documentări lexicale terminologice + semasiologice s-au urmărit, citându-l (acum) pe Sever Pop, trei obiective principale: „1° l'existence du vocable; 2° la prononciation du vocable par l'informateur; 3° les significations accordées dans le parler du pays"[9]. În vederea realizării acestor trei obiective, au fost formulate şi adresate informatorilor, întotdeauna (când răspunsul la prima întrebare era afirmativ), trei întrebări, cum foarte clar indică anchetatorul şi autorul ALR I în secţiunea I (consacrată, precum se ştie, procedeului de interogare) a legendei hărţilor neinterpretative în care sunt publicate răspunsurile la un asemenea tip de documentare lexicală. Iată, spre exemplu, cum este redactată secţiunea I a legendei hărţii nr. 43 = *vintre* „bas-ventre" din ALR I/I: „Întrebare directă, pusă astfel: Ziceţi vorba *vintre?* Dacă informatorul răspundea afirmativ, îl rugam «să-mi spună» (rostească) şi el o dată vorba aceasta. După ce o notam , îl întrebam: La ce ziceţi *vintre?* În mai multe comune, nefiind cunoscut cuvântul *vintre,* am arătat cu amândouă mâinile părţile laterale de subt burtă, deasupra organelor genitale, întrebând pe subiecte: Părţii acesteia, cum îi spuneţi?". Aşadar, printr-o întrebare d i r e c t ă de genul: „Ziceţi (sau: cunoaşteţi) vorba (sau: cuvântul) *x?*", s-a urmărit, mai întâi, dacă termenul *x* (= cel programat în vederea realizării unei documentări terminologice şi semasiologice) este sau nu este cunoscut (şi, implicit, întrebuinţat), iar, apoi, prin intermediul a două întrebări i n d i r e c t e (afirmăm şi subliniem noi) de genul: „Cum ziceţi (sau: spuneţi?)" şi „La ce ziceţi (sau: spuneţi) *x?*", întrebări adresate informatorilor care la prima întrebare au răspuns afirmativ, s-au înregistrat forma (= partea materială) şi sensurile (= partea ideală a) respectivului cuvânt.

Pentru o astfel de documentare lexicală, au fost programate (precizează, în prefaţa ALR I/I, S. Puşcariu, dar, mai ales şi în repetate rânduri, S. Pop[10]) „cuvinte de origine latină" sau „cuvinte vechi", unele dintre ele „fiind ieşite din uz sau pe cale de a fi uitate", precum *vintre, arină, pedestru, codru, argea* etc.

În *Chestionarul ALR I* şi *Chestionarul ALR II,* cuvintele programate pentru o asemenea documentare lexicală sunt prezentate, de regulă, prin formula: „doină (sensul)" [1464] sau „jupân, pl. (sensul)" [450] [11], iar în *Chestionarul*

[9] Vezi Pop 1966, p. 392.

[10] Vezi, în acest sens, Pop 1966, p. 74, 387.

[11] Vezi, pentru alte exemple, în *Chestionarul ALR I* (publicat, la Tipografia Universităţii „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca, în anul 1989) şi poziţiile: „[391] cale, pl. (sensul)"; „[737] carne, pl. (sensul)"; „[954] pădure, pl. (sensul)"; „[959] copac, pl. (sensul)"; „[1305] câlţi

BDD-A1913 © 1996-1997 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:05:44 UTC)

NALR [12], prin formule de genul: „[316] **vintre, D.,** Ziceți *vintre?;* la ce spuneți?"; „[468] **tătâne,** pl., **D.,** Ziceți *tătâne?;* la ce ziceți?"; „[931] **păcurar,** pl., **D.,** Ați auzit de vorba *păcurar?* Ce înțelegeți prin acest cuvânt?" etc.

În privința anchetelor pentru ALR, trebuie făcută, însă, precizarea că nu numai cuvintele prezentate, în textul celor două chestionare, prin formula „doină (sensul)" sau „muiere, pl. (sensul)" au fost documentate terminologic + semasiologic, ci și alte câteva cuvinte, prezentate, în textul chestionarelor, printr-o formulă (= structură) identică cu una dintre cele mai frecvente formule utilizate în prezentarea problemelor lexicale ce urmau să fie documentate onomasiologic. Asupra acestor cuvinte (identificate de către editorii chestionarelor prin lectura integrală a fișelor de anchetă), care au fost, neprogramat, documentate terminologic si semasiologic, am atras atenția în cele două ediții consacrate chestionarelor ALR, atât în text[13], cât și în indice[14].

Observații. a) În unele cazuri (= pentru unele dintre cuvintele programate pentru o astfel de documentare lexicală), s-a realizat, programat sau neprogramat, prin intermediul unei alte întrebări i n d i r e c t e, și o documentare morfologică, înregistrându-se, pentru graiurile în care cuvântul anchetat este cunoscut, și forma de plural a respectivului cuvânt.

b) Uneori, în localitățile în care la întrebarea: „Ziceți (= cunoașteți) vorba *x?*" informatorul a răspuns negativ (= „nu se zice", „nu există"), anchetatorii ALR au realizat, neprogramat (cum clar ne spune S. Pop în textul reprodus mai sus), în toate sau numai în câteva dintre aceste localități, și o documentare lexicală onomasiologică.

2. *Documentarea lexicală semasiologică restrictivă.* Numim documentare lexicală semasiologică r e s t r i c t i v ă ceea ce, în textul celor trei chestionare, apare prezentat astfel: (în *Chestionarul ALR I:)* „[446] La ce se mai zice *neaoș?*"; „[1870] E întrebuințat cuvântul *frânghie* în alt sens [...]?"; (în *Chestionarul ALR II:)* „[2066] La ce se mai zice *gură?*"; „[4326] coardă (la ce se mai zice *coardă?)*"; „[5498] La ce se mai zice *cal?*"; „[5499] La ce se mai zice *iapă?*"; „[5500] La ce se mai zice *mânz?*"; (în *Chestionarul NALR:)* „[995]

(sensul)"; „[1456] ceteră (sensul)"; „[1510] dascăl, pl. (sensul)"; „[1669] păcurar (sensul)" etc. sau, în *Chestionarul ALR II* (publicat, la aceeași tipografie, în anul 1988), pozițiile: „[2475] chiceră (sensul)"; „[2618] muiere, pl. (sensul)"; „[2861] crai, pl. (sensul)"; „[4851] mocan (sensul)"; „[5321] falce, pl. (sensul)"; „[5437] iernatic (sensul)" etc.

[12] Publicat în „ Fonetică și dialectologie", V, 1963, p. 157-271.

[13] Vezi, spre exemplu, în *Chestionarul ALR I,* pozițiile: „[101] vintre (vintricel); // ce înseamnă?//"; „[955] codru, pl.; //ce înseamnă?//"; „[1418] săgeată, pl.; //ce înseamnă?//"; „[1776] mioară, pl.; //ce înseamnă?//" etc. sau, în *Chestionarul ALR II,* pozițiile: „[3849] culă, pl.; //ce înseamnă?//"; „[3850] celar, pl.; //ce înseamnă?//; „[4236] căpcăun, pl.; //ce înseamnă?//" etc.

[14] Prin formula: „*codru* și ce înseamnă 955" etc.

BDD-A1913 © 1996-1997 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:05:44 UTC)

ogor², **D.** La ce (mai) spuneți *ogor?*"; „[2279] **cârlan²**, pl. La ce (mai) spuneți *cârlan?*" etc.

Explicit, prin programarea și realizarea prin intermediul unor întrebări i n d i r e c t e (și nu d i r e c t e, cum, greșit, se menționează în *Chestionarul NALR)* de genul: „La ce se mai zice *cal?*" (în formularea ALR-ului) sau „La ce (mai) spuneți *cârlan?*" (în formularea NALR-ului) și a unei astfel de documentări lexicale s-a urmărit anchetarea sensurilor cuvântului (g e n e r a l r o m â n e s c) programat, m i n u s sensul considerat a fi fundamental și general. S-a urmărit, așadar, nu ce înseamnă *cal, mânz* etc., ci la ce se mai zice *cal, mânz* pe lângă sensul lor fundamental (= de bază, principal) și general. Implicit, însă, prin intermediul unei documentări lexicale onomasiologice ce precedă imediat sau la distanță documentarea lexicală semasiologică restrictivă, s-a realizat, de fapt, și în cazul acestor cuvinte, o documentare lexicală terminologică și semasiologică. Valoarea semantică fundamentală și forma (= aspectul material al) cuvântului programat pentru o documentare lexicală semasiologică restrictivă au fost, deci, documentate (implicit) prin intermediul întrebării onomasiologice care precedă întrebarea semasiologică restrictivă. Spre exemplu, în ALR II, întrebarea lexicală semasiologică restrictivă: „La ce se mai zice *coardă?*", înscrisă sub poziția [4326] din chestionar, a fost precedată imediat, prin poziția [4325], de o întrebare lexicală onomasiologică consacrată înregistrării termenilor prin care, în graiurile anchetate, este exprimată (= denumită) noțiunea „strună (= coardă) la vioară" și care, această noțiune, constituie, desigur, sensul de bază (= fundamental) al cuvântului *coardă.* Ne-am oprit la acest exemplu, deoarece el ilustrează, cât se poate de clar, cazul acelor cuvinte (programate pentru o documentare semasiologică restrictivă) a căror valoare semantică fundamentală nu este, cum (indirect) demonstrează răspunsurile la întrebarea onomasiologică, și generală. Nu în toate graiurile anchetate pentru ALR II noțiunea „coardă (= strună) la vioară" este exprimată prin termenul *coardă,* ci, cum indică răspunsurile la întrebarea onomasiologică de sub poziția [4325], în unele graiuri, semnificatul „coardă (strună) la vioară" este exprimat prin semnificantul *coardă,* iar în altele, prin semnificantul *strună.* Într-o asemenea situație (reală), întrebarea semasiologică: „La ce mai ziceți *coardă?*" trebuia adresată numai în graiurile în care la întrebarea onomasiologică s-a răspuns cu termenul *coardă* și nu și în graiurile în care s-a răspuns *strună.* Anchetatorul și autorul ALR II nu a procedat, însă, așa și foarte bine a făcut că nu a procedat astfel, ci, pe de o parte, în graiurile în care la întrebarea onomasiologică s-a răspuns *coardă,* a întrebat: „La ce mai ziceți *coardă?*", iar, pe de altă parte, în localitățile unde la aceeași întrebare onomasiologică informatorii au răspuns *strună,* a întrebat: „Ziceți (sau:

BDD-A1913 © 1996-1997 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:05:44 UTC)

cunoașteți) vorba *coardă?*", după care, în toate punctele de anchetă în care la această întrebare s-a răspuns afirmativ, a întrebat: „Cum ziceți?" și „Ce înseamnă (sau: la ce ziceți) *coardă?*", realizându-se, astfel, explicit, o documentare lexicală terminologică și semasiologică.

3. Documentarea lexicală terminologică. ALR-ul, în special ancheta desfășurată pentru ALR II, ne obligă să semnalăm și acest tip de documentare lexicală prin care (în foarte puține cazuri, trebuie precizat) s-a urmărit, printr-o întrebare directă de genul: „Ziceți pe aici *frățâne?*"[15], existența sau neexistența unui cuvânt dat, iar, apoi, în cazul răspunsurilor afirmative, printr-o întrebare indirectă de genul: „Cum ziceți?", și forma (= semnificantul) respectivului cuvânt. Din păcate, în textul celor două chestionare acest tip de documentare lexicală nu este evidențiat. Practicarea, însă, și a unei asemenea anchete lexicale este, clar, anunțată în materialul redactat și publicat de cei doi anchetatori și autori ai ALR-ului, în secțiunea I (consacrată, cum am mai precizat, indicării procedeului de interogare) a hărților sau, mai ales, a MN-urilor. În cazul materialului (în proporție de peste 80%) neredactat și nepublicat de către S. Pop și E. Petrovici[16], identificarea (și a) acestui tip de documentare lexicală este mai grea, dar nu, totuși (cum, credem, am demonstrat), imposibil de realizat. În ceea ce ne privește, vom spune că am reușit (împreună cu Doina Grecu, Rodica Orza și Sabin Vlad), printr-o lectură integrală a fișelor de anchetă[17], să identificăm acele cuvinte (nu prea numeroase) ce au fost documentate doar din punctul de vedere al existenței sau nonexistenței lor în graiurile anchetate și, în cazul existenței lor, a formei materiale (= fonetice) pe care o au. În indicele alcătuite de noi la cele două chestionare ale ALR-ului, cuvintele astfel documentate sunt, întotdeauna, subliniate cu o linie.

4. Documentarea lexicală terminologică și semasiologică i m p l i c i t ă. Asupra acestei extraordinare documentări lexicale terminologice + semasiologice i m p l i c i t e (sau: i n d i r e c t e = n e p r o g r a m a t e) a atras atenția, încă din anul 1933, Karl Jaberg: „Partez du mot et non pas de l'idée; faîtes une synthèse de différentes cartes d'un atlas linguistique où se retrouve le même mot; rassemblez sur votre carte non pas les différentes dénominations qui correspondent à la même idée, mais les différentes significations qu'est susceptible de prendre le même mot, CAPUT par exemple, établissez les aires

[15] Vezi ALR II/I, p. 65, MN [2621]. Tot așa, au fost documentate (= anchetate) și, spre exemplu, cuvintele: *mămâne, mâne-sa* – ALR II/I, p. 65, MN [2620]; *putoare – ibidem,* p. 6, MN [6846]; *flămânzesc – ibidem,* p. 52, MN [2300]; *pricepere – ibidem,* p. 54, MN [2312] etc.

[16] Ceea ce, trebuie precizat și (mai ales) bine înțeles, constituie nu un neajuns al ALR-ului, ci o pierdere științifică (= lingvistică) incomensurabilă.

[17] Lectură absolut necesară, nu atât pentru editarea celor două chestionare, cât, mai ales, pentru elaborarea indicilor ce însoțesc cele două ediții.

BDD-A1913 © 1996-1997 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:05:44 UTC)

de ces significations, et vous obtiendrez ce qu'on peut appeler des c a r t e s et des a i r e s s é m a n t i q u e s"[18]. Într-adevăr, documentarea lexicală onomasiologică (= exclusivă sau majoritară în atlasele lingvistice elaborate până în prezent) constituie, i m p l i c i t, și o foarte bogată și extrem de importantă documentare terminologică + semasiologică. Evaluarea i n v e r s ă = terminologică și semasiologică a documentării lexicale onomasiologice presupune, însă, o anevoioasă (dar absolut necesară), riguroasă și critică lectură a tuturor hărților și/sau MN-urilor lexicale onomasiologice, lectură care, desigur, nu poate fi înfăptuită decât prin intermediul unui indice lexical. Produsul unei asemenea lecturi inverse (= efectuate, deci, dintr-o perspectivă terminologică și/sau semasiologică) îl constituie hărțile și/sau MN-urile terminologice și/sau semasiologice s i n t e t i c e (= în opoziție, complementară, cu cele a n a l i t i c e, rezultate, acestea din urmă, din documentarea lexicală terminologică și/sau semasiologică explicită). Evident, dacă indicele lexical general al unui atlas lingvistic este gândit și redactat sub formă de glosar = dicționar, atunci fiecare articol lexicografic cuprins în acest complet și complex glosar constituie un excelent MN terminologic + semasiologic, care, prin simpla sa cartografiere, devine o excelentă hartă lexicală terminologică și/sau semasiologică.

În legătură cu această (repetăm:) foarte bogată și foarte importantă documentare terminologică (= lexematică) și semasiologică rezultată din lecturarea inversă a documentării lexicale onomasiologice, trebuie, însă, clar precizat că (oricât de bogată este ea sub aspect terminologic= al numărului unităților lexicale inventariate) valorile semantice ale tuturor cuvintelor înregistrate pe parcursul desfășurării anchetei se limitează exclusiv la noțiunile programate. Statutul semasiologic intralingvistic (= punctual) și interlingvistic (= zonal, areal) al tuturor cuvintelor înregistrate în cadrul (sau: prin intermediul) documentării lexicale onomasiologice este determinat de dimensiunea pe care o are ancheta lexicală de tip onomasiologic, adică de numărul câmpurilor (= domeniilor) semantice (= noționale, conceptuale) programate, iar, în cadrul acestora, de numărul noțiunilor programate.

Documentarea lexicală terminologică și semasiologică *implicită* s u b s t i t u i e (pentru majoritatea atlaselor lingvistice, care, lexical evaluate, nu au programat și o documentare lexicală terminologică și/sau semasiologică), c o m p l e t e a z ă (masiv) și v e r i f i c ă (ca în cazul ALR-ului, NALR-ului) documentarea lexicală (terminologică și/sau) semasiologică explicită.

Observație. O lectură inversă (= terminologică + semasiologică) i n t e g r a l ă a documentării lexicale onomasiologice realizate pentru ALR I și ALR II a fost

[18] Vezi Jaberg 1936, p. 43.

BDD-A1913 © 1996-1997 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:05:44 UTC)

(dar, vai, cum!?) înfăptuită de DLR. Ca fost redactor al DLR-ului, ca redactor al ALR-ului și (de patru ani) ca revizor al materialului ALR utilizat în DLR, consider că imensul și atât de importantul material lexical înregistrat cu ocazia anchetelor pentru ALR și NALR trebuia (în cazul ALR-ului) și trebuie (în cazul NALR-ului) „să intre", integral, în DLR prin intermediul a ceea ce noi numim (vezi *supra)* i n d i c e – g l o s a r (general). Profitând de această ocazie, îndrăznesc să avansez autorilor NALR propunerea de a elabora, pe baza fișelor de anchetă, și de a publica cât mai repede *indicele-glosar* al fiecărui atlas, lucrări absolut necesare nu numai pentru redactarea dicționarului tezaur al limbii române.

5. Harta lexicală terminologică și/sau semasiologică, MN-ul lexical terminologic și/sau semasiologic. În ultima și sumara parte a comunicării noastre, nu vom vorbi (cum, poate, vă așteptați) nici despre ce este (căci a spus-o, exact și încă demult, K. Jaberg) harta[19] lexicală terminologică și/sau semasiologică a n a l i t i c ă (=, repetăm, cea care este, în exclusivitate, produsul unei documentări lexicale terminologice și/sau semasiologice) sau s i n t e t i c ă (= cea care este produsul unei lecturi integrale sau *parțiale*[20] a documentării lexicale onomasiologice programate și realizate de/pentru un atlas lingvistic dat), nici despre c u m trebuie redactată și prezentată o astfel de hartă (sau: hărți)[21] și nici despre i m p o r t a n ț a unei (sau: unor) asemenea hărți „inverse". Încheind, ne-am propus nu atât să amendăm o afirmație produsă de un lingvist francez contemporan, ci, mai ales, amendându-i afirmația, să (re)dăm cezarului (= ALR-ului) ce este, totuși (până la proba contrară), al cezarului (= ALR-ul).

---

[19] Și, desigur, când informația (= d e s c r i e r e a) este prezentată (la fel de riguros) n e c a r t o g r a f i a t, MN-ul lexical terminologic și/sau semasiologic.

[20] Pentru că, trebuie subliniat, autorii unor atlase lingvistice românești au practicat, în vederea redactării și publicării (și a) unor (puține, e adevărat) hărți lexicale (terminologice și/sau) semasiologice, și o *lectură* p a r ț i a l ă a datelor înregistrate cu prilejul documentării lexicale onomasiologice programate, lectură restrânsă (= limitată) la un singur domeniu (câmp) semantic (noțional) dintre cele (evident) incluse în chestionare. Spre exemplu, harta lexicală interpretativă nr. 352 = *Înțelesurile și expansiunea lui* ***ospăț*** din ALRM I/I a fost redactată de S. Pop (cum, de altfel, se menționează și în n o t a c e însoțește legenda hărții) prin lectura „i n v e r s ă" (= terminologică și semasiologică) a răspunsurilor înregistrate (fonetic) la documentarea lexicală onomasiologică pentru problemele lexicale (= noțiunile) programate sub pozițiile [512] = „nuntă" (neinterpretativ și onomasiologic, răspunsurile la această întrebare au fost publicate în ALR I/II, h. 254) și [531] = „ospăț (la nuntă)" din *Chestionarul ALR I* sau, ca să mai dăm un exemplu, h. *CXVI = Răspândire și sensuri ale cuvântului* **cucui** (*pe baza hărților* **creștetul capului, cucui** *și* **cocoașă**) din NALR-*Banat* (vol. I, p. 174, planșa 9) a fost redactată (cum, de altfel, se menționează chiar în titlul hărții) de autorii acestui prestigios atlas lingvistic prin lecturarea „i n v e r s ă" a hărților lexicale onomasiologice neinterpretative nr. 4 = „creștetul (capului)", 5 = „cucui" și 110 = „cocoașă".

[21] Problemă asupra căreia ne vom opri cu un alt prilej.

BDD-A1913 © 1996-1997 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:05:44 UTC)

Într-un studiu (foarte interesant, de altfel) publicat în anul 1974, J.-C. Bouvier constată și afirmă (în chip de preambul sau, dacă nu deranjează prea mult o astfel de „creație" lexicală, *preambulic*) că: „certains des Atlas linguistiques les plus récents, tout en restant fidèles aux principes traditionnels de présentation qui ont fait leurs preuves[22], o n t i n n o v é en ajoutant aux cartes onomasiologiques des cartes sémasiologiques dites aussi «cartes inverses», qui offrent au lecteur une répartition géographique des différents signifiés possibles pour un seul significant connu dans l'ensemble du domaine. C'est notamment le cas du 4e volume de l'*Atlas linguistique de la Gascogne* et aussi de l'*Atlas de l'Alsace* ou encore de l'Atlas roumain de l'Olténie..."[23]. Fără a-l supăra pe domnul J.-C. Bouvier, vom spune, mai întâi, că în NALR–*Oltenia*[24] (și nu numai în volumele I = 1967 și II = 1970, ci în toate cele patru volume lexicale publicate din acest atlas) nu există, din păcate, nici măcar o singură hartă (lexicală) semasiologică (= „i n v e r s ă") și nu există nu pentru că asemenea hărți nu puteau fi realizate prin utilizarea așa-zisului **cod semantic** (identic, desigur, cu nenumitele[25] coduri onomasiologice, fonetice, morfologice, terminologice, semasiologice din ALRM I și II), ci pentru că anchetatorii și autorii NALR–*Oltenia* (dar și ai ALRR–*Maramureș*), în redactarea și publicarea răspunsurilor înregistrate pentru c u v i n t e l e ce au fost (prin p r o g r a m a r e) documentate terminologic + semasiologic sau semasiologic restrictiv, s-au mulțumit să realizeze, în exclusivitate, hărți terminologice (= lexematice). Chiar dacă aceste hărți (nu puține la număr) sunt, de cele mai multe ori, intitulate (greșit, afirmăm noi), „**codru** (*les sens du mot* **codru**)"[26], nici una (repetăm) nu este semasiologică. Răspunsurile la documentarea semasiologică (integrală sau restrictivă) a respectivelor cuvinte au fost publicate, sub formă de note, în secțiunile **II** și/sau **III** din legendele respectivelor hărți terminologice.

În al doilea rând, inovația de care vorbește lingvistul francez, adică prezența între copertele atlaselor lingvistice și a unor hărți lexicale semasiologice pe lângă majoritatea hărților lexicale onomasiologice, aparține – l o g i c (din moment ce acest atlas lingvistic a programat și realizat, î n t â i u l, și o

[22] (N.n. – I.M.:) și care (= aceste „principes traditionnels"), evident (vezi și primul aliniat al studiului), sunt principiile onomasiologiei (tradiționale) lexicale.

[23] Bouvier 1974, p. 59, cu spaț. n. – I. M.

[24] Titlul atlasului, citat în text: „l'Altas roumain de l'Olténie...", trebuia (și el), desigur, precum titlurile citate în text ale celorlalte două atlase lingvistice franceze regionale, cules tot cu cursive (și nu cu drepte), iar, cronologic, atlasul lingvistic român regional citat trebuia menționat nu după cele două atlase lingvistice franceze, ci între ele.

[25] Sau, mai exact spus, așa-numitele **simboluri** și care, în realitate, nu sunt (și ele) decât tot **coduri.**

[26] Vezi NALR–*Olt.*, vol. III, h. 512 sau, ca să citățm și alte asemenea hărți, vezi și vol. II, h. 165 = „**copilă** (*les sens du mot* **copilă**)", h. 181 = „**muiere** (*les sens du mot* **muiere**)", h. 323 = „**plai** (*les sens du mot* **plai**)", h. 324 = „**cale** (*les sens du mot* **cale**)" etc.

BDD-A1913 © 1996-1997 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:05:44 UTC)

documentare lexicală terminologică și/sau semasiologică) și cronologic (pentru că tot acest atlas lingvistic este primul care cuprinde și câteva *hărți* semasiologice = „inverse"[27]) – ALR-ului, cum, de altfel, se putea constata chiar și numai din simpla consultare a *tablei analitice* (: *table analytique*) din bine cunoscuta lucrare *La dialectologie...* a lui Sever Pop[28].

Afirmând, aici, această altă prioritate românească în domeniul atlaselor lingvistice (= al geografiei lingvistice descriptive), trebuie să arătăm, însă, că ALR-ul nu este, totuși, și prima lucrare lingvistică care prezintă și câteva hărți lexicale semasiologice. Înaintea ALR-ului, asemenea hărți (= 15 la număr) a publicat, la începutul secolului, zoologul italian Adriano Garbini[29].

ABREVIERI

Baldinger 1964 = K. Baldinger, *Sémasiologie et onomasiologie,* în „Revue de linquistique romane", tome 28, p. 249 ș.u.

Bouvier 1974 = J.-C. Bouvier, *Les dénominations du «ruisseau» dans les parlers provençaux,* în „Reveue de linguistique romane", tome 38, p. 59 ș.u.

Grootaers 1967 = Willem A. Grootaers, *Interprétation des isoglosses au moyen de la connaissance active et pasive,* în *Verhandlungen des Zweiten Internationalen Dialektologenkongresses* – Marburg/Lahn 5-10 sept., 1965, vol. I, Wiesbaden, p. 283 ș.u.

Jaberg 1936 = K. Jaberg, *Aspects géographiques du langage,* Paris.

Mării 1983 = Ion Mării, *Harta lexicală semantică,* în *Materiale și cercetări dialectale,* vol. II, Cluj-Napoca, p. 79 ș.u.

Pop 1950 = Sever Pop, *La dialectologie. Aperçue historique et méthodes d'enquêtes linguistiques,* première partie: *Dialectologie romane,* seconde partie: *Dialectologie nonromane,* Louvain.

Pop 1966 = Sever Pop, *Recueil posthume de linguistique et dialectologie,* Roma.

Todoran 1984 = Romulus Todoran, *Contribuții de dialectologie română,* București, Editura Științifică și Enciclopedică.

Institutul de Lingvistică și Istorie Literară
„Sextil Pușcariu"
Cluj-Napoca, str. Emil Racoviță, 21

[27] Vezi ALRM I/II, h. 354 = *Înțelesurile și expansiunea lui* **oaspe,** *ibidem,* h. 409 = *Înțelesurile verbului* **ucid,** ALRM II/I, h. 306 = *argea,* ALRM II, s.n., vol. I, h. 152 = *Sensul cuvântului* **poamă,** *ibidem,* vol. II, h. 862 = *Sensurile cuvântului* **ciutură,** *ibidem,* vol. III, h. 987 = *Sensurile cuvântului* **veșminte.**

[28] Vezi Pop 1950, II, dar, trebuie precizat, asemenea hărți semasiologice există nu numai în ALR I, cum lasă S. Pop să se înțeleagă (vezi Pop 1950, I, p. 715), ci (vezi și nota precedentă) și în ALR II, atât în „seria veche", cât și în „seria nouă" din volumele apărute până în prezent.

[29] Vezi Pop 1950, I, p. 498.

BDD-A1913 © 1996-1997 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:05:44 UTC)